



Filip Moniak

Patrick Schreiber

Akademia Nauk Stosowanych w Raciborzu

UKRAINA – PAŃSTWO WIELU NARODOWOŚCI

Streszczenie (abstrakt): W artykule przedstawiono tworzenie granic Ukrainy, które nie do końca zostało opisane. Teorii o przybyciu ludności na tereny dzisiejszej Ukrainy jest kilka, a badacze historycznych źródeł cały czas prowadzą dyskusję, zastanawiając się, która z nich jest najbliższa prawdy. Tworząc ten artykuł, sięgnęliśmy do źródeł stanowiących nie tylko o utworzeniu państwa ukraińskiego, ale także opisujących życie ludzi poszczególnych narodowości i mniejszości etnicznych mieszkających na terenach dzisiejszej Ukrainy. Wielki Głód, rzeź wołyńska czy II wojna światowa to tylko kilka głównych tematów, które zostały poruszone. Podczas analizy materiałów do tej pracy, największą uwagę skupił aspekt spisu ludności cywilnej podczas II wojny światowej, który nie został opisany w klarowny sposób, a raczej „przekłamany” w wyniku zmian populacji spowodowanych przez II wojnę światową.

Słowa kluczowe: Ukraina, państwo, narodowości, ludność, język, grupy etniczne, Charków, Donieck, Krym

UKRAINE – A COUNTRY OF MANY NATIONALITIES

Abstract: This article presents the creation of the borders of Ukraine. Which has not been fully described in history. There are several theories about the arrival of the population in the areas of today's Ukraine, and researchers of historical sources are constantly discussing, wondering which of them is the closest to the truth. While creating this article, we consulted sources constituting not only the creation of the Ukrainian State, but also describing the lives of people of particular nationalities and ethnic minorities living in the areas of today's Ukraine. The Great Famine, the Volhynian Massacre or the Second World War are just a few of the main topics that have been raised. During the analysis of the materials for this work of this work, the greatest attention was focused on the aspect of the civilian census during World War II, which was not described in a clear way, but rather "distorted" by the results of population changes caused by World War II.

Keywords: Ukraine, state, nationalities, population, language, ethnic groups, Kharkiv, Donetsk, Crimea

Wstęp

Powstanie Ukrainy stało się wielką zagadką, bowiem żadna mapa czy starożytne pisma nie są w stanie jasno określić granic oraz procesu tworzenia państwa ukraińskiego. A zatem nasuwa się pytanie, kiedy i w jaki sposób powstała Ukraina? Jedną z hipotez stanowi, że Indoeuropejczycy wyruszyli na podbój Azji i Europy ze stepów dzisiejszej Ukrainy. Były

to ludy o różnych językach, z których wywodzi się większość aktualnie będących w użyciu, w tym języki słowiańskie. Lekarz, poeta i badacz sanskrytu, Wasyl Kobyliuch, doszedł do wniosku, że nie byli to Indoeuropejczycy tylko Protoukraińcy, a język, który dał początek wszystkim językom świata – był językiem praukraińskim. Według jego teorii egipcscy Koptowie oraz kultura egipska zawdzięcza swe źródła praukraińskim wpływom. Wszystkie ludy, które pozostawiły po sobie jakiś ślad na ziemiach dzisiejszej Ukrainy, były nazywane praukraińcami. Należeli do nich między innymi Kimerowie, Sarmatowie oraz opisywane przez Herodota państwo Scytów¹. Nie można też zapomnieć, że wybitny badacz, jakim był W. Kobyliuch, do państwa Scytów dołączył też Jezusa Chrystusa, w swojej pracy napisał: „On też odnowił dawny, jeszcze praukraiński rytuał chrzczenia wodą, który istniał na kontynentalnej Praukrainie 45 tysięcy lat temu (...)”². Odnosząc się do rozbieżności i kłótni między „badaczami” Scyci są uważani za Protoukraińców, ale tylko przez niektórych „badaczy”, gdyż część z nich uważa, że Scytów nie łączy z Protoukraińcami nic więcej jak tylko terytorium, na którym przebywali. A więc już na początku historii państwa ukraińskiego można dostrzec różnorodność w populacji. Na terenach dzisiejszej Ukrainy zamieszkiwały trzy mniejszości etniczne, mówiące w różnych językach oraz o nieznacznie różniących się kulturach. Tak jak nie jest możliwe stwierdzenie dokładnych granic i określenie, jak zaczęło powstawać państwo ukraińskie, tak też nie jest możliwe zliczenie ludności zamieszkującej tamte tereny. Przyrost demograficzny jest niemożliwy do obliczenia, gdyż te trzy grupy ludności przemieszczały się, a niektóre z nich nie do końca były uważane za Protoukraińców. Nie odnosząc się bezpośrednio do powstania Ukrainy, pozostaje jeszcze jeden aspekt, mianowicie, czy była to średniowieczna Ruś czy już Ukraina?

1. Powstanie Ukrainy

Dzisiejsi Ukraińcy, bądź co bądź Słowianie, niewiele mają wspólnego z irańskimi plemionami Scytów. Ich tradycje bardziej wywodzą się od średniowiecznej Rusi, której powstanie też nie zostało dokładnie opisane. Przyjmuje się, że początek państwa ruskiego wiąże się z przybyciem skandynawskich Waregów na zamieszkałe tereny Słowian. Jednak jest to jeden z kilku powodów do dyskusji. Spór zapoczątkowali w XVIII wieku Gerhard Friedrich Muller i Michaił Łomonosow. Pierwszy z nich „niepatriotycznie” uważał, że Ruś założyli Normanowie, zaś drugi z nich już „patriotycznie” twierdził, że teoria o werońskich początkach jest „haniebna”, mimo to, że przemawiały za tą tezę twarde i jednoznaczne dowody. Ruś po raz pierwszy pojawiła się w kronikach bizantyjskich w IX wieku, przy okazji najazdów organizowanych przez jej mieszkańców na bizantyjskie miasta. Za symboliczny początek państwowości, podobnie jak w Polsce, uważa się chrzest, do którego doszło w 988 roku. Tak naprawdę nie wiadomo, czy Ruś Kijowską można uznawać za początek państwowości ukraińskiej. W ukraińskich podręcznikach historia Ukrainy zaczyna się w momencie chrztu Włodzimierza, natomiast Rosjanie są przekonani, że tylko oni

¹ Teoria prof. W. Kobyliucha – <http://www.zycie.ca/publicystyka/details/341/Kiedy-naprawd-powstaa-Ukraina> [dostęp: 20.04.2022].

² <http://www.zycie.ca/publicystyka/details/341/Kiedy-naprawd-powstaa-Ukraina> [dostęp: 20.04.2022].

mają prawo do spadku po kijowskich kniaziach. Dlaczego? Rosjanie przedstawiają własne argumenty, które zostały zreferowane przez Anne Reid³ w jej książce pod tytułem „Pogranicze. Podróż przez historię Ukrainy 988-2015”. Po wycofaniu się Mongołów, ludność Kijowa powędrowała na północny wschód, a wraz z nią przeniosły się tam jej kultura oraz rozwiązania instytucjonalne. Kiedy dawna stolica podupadła, cała kijowska okazałość odrodziła się w Moskwie. Zgodnie z tym rozumowaniem spadkobiercami tradycji Rusi nie są wcale Ukraińcy, posługujący się jakimś dziwnym językiem. Ukraińcy naśmiewają się z argumentów Rosjan, gdyż, jak twierdzą, po pierwsze, kiedy Włodzimierz chrzczył Ruś, na terenach dzisiejszej Ukrainy rozwijało się piśmiennictwo, wyrastały cerkwie i grody, a w miejscu Moskwy „szumiał zielony las”. Po drugie – Kijów – „matka grodów ruskich”, jest stolicą Ukrainy. Po trzecie, z chwilą nadejścia Złotej Ordy Rusini nie przeprowadzili się zbiorowo na północ, lecz pozostali tam, gdzie byli. Po czwarte, nazwa „Rosja” powstała stosunkowo późno i to na potrzeby imperialnej polityki historycznej. Rusinami zaś mieszkańcy ziem ukraińskich nazywani byli przez wieki. Jednak czy te argumenty są wystarczające, by odebrać Rosjanom prawo do spadku po Rusi Kijowskiej i jednocześnie potwierdzić, że niezależna Ukraina jest kontynuacją tego tworu? Można mieć wątpliwości.

Nieco później zaczęły się walki z Hetmanatem⁴, który powstanie zawdzięcza Bohdanowi Chmielnickiemu. Nie był on nigdy formalnie niezależnym państwem, ale jego struktura była emanacją ducha kozackiej wolności. Po pierwsze, władzę zwierzchnią sprawował wybieralny hetman, a doradzał mu swoisty areopag – Rada starszyny generalnej. Władzę wykonawczą sprawowała Generalna Kancelaria Wojskowa. Istniała też władza sędziowska, złożona z sędziów pułkowych, dla których wyższą instancją był Generalny Sąd Wojskowy. Była też władza lokalna – pułkownicy oraz istniał podział administracyjny na 10 okręgów, nazywanych pułkami. Nieprzypadkowo wszystkie nazwy mają wojskowe konotacje – wszak panował system demokracji wojennej, a inna oficjalna nazwa Hetmanatu to Wojsko Zaporoskie. Dodajmy do tego własny język, kulturę, religię – i już mamy quasi-państwo, może nie do końca rozwinięte, ale na pewno odrębne od sąsiadów. Niewiele zabrakło, aby tę odrębność zawrzeć w formule Księstwa Ruskiego w ramach Rzeczypospolitej Trojga Narodów – bo takie były postanowienia unii hadziackiej, podpisanej w 1658 roku. Było to jednak działanie spóźnione o dobrych kilka lat. Moskwa zyskała zbyt silny wpływ na Ukrainie i nie zamierzała z nich rezygnować. Zapisy unii nigdy nie weszły w życie. Za sprawą tak zwanej Ugody Perejaśławskiej ziemie ukraińskie na stałe weszły w orbitę Imperium Rosyjskiego. Nie brakuje jednak ukraińskich historyków, podkreślających, że to tylko pomogło wyodrębnić się miejscowej kulturze, a Rusini, którzy wcześniej czuli obcość i niechęć do polskich panów, sądzili, że bliżej im do Moskwy. Gdy jednak **znaleźli się w obrębie jednego państwa, dostrzegli, że ich język, kultura i tradycje różnią się znacząco**, co dało im poczucie odrębności i bodziec do kształtowania się narodu ukraińskiego – takiego, jaki znamy dziś. Od tej pory jest już krótka droga do popularnych kon-

³ A. Reid, *Pogranicze. Podróż przez historię Ukrainy 988-2015*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016.

⁴ Hetmanat – Wojsko Zaporoskie w okresie Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1649-1764); N. Jakowenko, *Historia Ukrainy do 1795 roku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

cepcji, wedle których Ukraina, jaką znamy dzisiaj, narodziła się nie w X, ale raczej w XVII wieku.

2. Wydarzenia na Ukrainie w okresie II wojny światowej

Czasy II wojny światowej były trudnymi latami dla Polaków, powszechnie wiadomo, co działo się z Polską. A jakie skutki tej wojny były dla Polski, III Rzeszy czy ZSRR? Mordy, zsyłki na Sybir, obozy koncentracyjne, to były sposoby, by pozbyć się narodu polskiego oraz Żydów. Jeszcze po wojnie Polacy byli prześladowani i mordowani. W większości państw w okresie wojennym w latach 1914-1945 były prowadzone spisy ludności. Jednak w historii Ukrainy nie została odnotowana procentowa liczba ludności. Spis powszechny obejmujący tamten okres nie jest dostępny. W granicach z okresu II wojny światowej na Wołyniu doszło do masowej eksterminacji Polaków przez nacjonalistów ukraińskich przy aktywnym wsparciu miejscowej ludności ukraińskiej w okresie od lutego 1943 do lutego 1945. Ofiarami mordów, których kulminacja nastąpiła w lecie 1943 roku, byli Polacy, w dużo mniejszej skali Rosjanie, Ukraińcy, Żydzi, Ormianie, a nawet Czesi. Nie jest znana dokładna liczba ofiar, ale historycy szacują, że zginęło ok. 50-60 tys. Polaków i w odwecie 2-3 tysiące Ukraińców. Analogiczne ludobójstwo zostało przeprowadzone przez oddziały Ukraińskiej Powstańczej Armii w pierwszej połowie 1944 roku na terenie sąsiadujących z Wołyniem województw lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego, określanych w historiografii mianem Galicji Wschodniej bądź Małopolski Wschodniej. Stąd też niekiedy obie zbrodnie bywają traktowane jako jedna i określane wspólną nazwą zbrodni wołyńsko-galicyskiej⁵ lub wołyńsko-małopolskiej. W wyniku zbrodni sowieckich i niemieckich, zsyłek, wyjazdów na roboty do Rzeszy, liczba ludności Wołynia⁶ spadła z szacowanych na 2,3 mln w sierpniu 1939 roku do niespełna 2 mln w styczniu 1943 roku. Oprócz Żydów relatywnie największe straty poniosła mniejszość polska – ubytek około 45 tysięcy osób, w tym wiele jednostek przywódczych, z przygotowaniem wojskowym i organizacyjnym. W 1942 roku Niemcy szacowali liczbę Polaków na Wołyniu na 306 tysięcy, co stanowiło 14,6% ogółu ludności. W marcu i kwietniu 1943 roku nastąpiła na Wołyniu masowa dezercja policjantów Ukraińskiej Policji Pomocniczej. Część dezertów zasiliła oddziały OUN-B, OUN-M i UPA. Dezertujący policjanci dopuszczali się zbrodni na wybranych Polakach. Akcja ta nosiła znamiona realizacji postanowień OUN-B o rozpoczęciu walki zbrojnej i planu usunięcia polskiej ludności z Wołynia. Organizacja mordów, ich przebieg, rozmiary, zasięg terytorialny oraz cele i motywy, jakie tej akcji przyświecały, uprawniają zdaniem pionu śledczego IPN do stwierdzenia, iż na terenie Wołynia w latach 1939-1945 doszło do zbrodni ludobójstwa. Zbrodnie były dziełem Ukraińskiej Powstańczej Armii, wzmocnionej w marcu i kwietniu 1943 roku przez dezertów z Ukraińskiej Policji Pomocniczej, wspomaganą przez ukraińskie chłopstwo zwane czernią. W opracowaniach Józefa Turowskiego i Władysława Siemaszki – *Zbrodnie nacjonalistów ukraińskich doko-*

⁵ Zbrodnia Wołyńsko-Galicyska https://www.researchgate.net/publication/348697843_Czy_zbrodnia_wozynsko-galicyska_1943-1945_byla_ludobojstwem_Spor_o_kwalifikacje_prawna_antypolskiej_akcji_UPA [dostęp: 31.03.2022].

⁶ P. Wiczorkiewicz, *Masakra wołyńska*, „Wprost”, 31 sierpnia 2008.

nane na ludności polskiej na Wołyniu 1939-1944 oraz Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945 Władysława i Ewy Siemaszko – zawarte zostały liczby ofiar rzezi wołyńskiej.

Według badań przeprowadzonych przez Władysława i Ewę Siemaszków, na Wołyniu liczba udokumentowanych ofiar polskich wyniosła 36 543-36 750 znanych z nazwiska Polaków oraz dalsze od ok. 13 500 do ponad 23 000 ofiar, których okoliczności śmierci nie są znane, co daje szacunkową liczbę 50-60 tys. zamordowanych Polaków. Analogiczną wielkość podają Grzegorz Motyka⁷⁸ i Jan Kęsik. Liczba 50-60 tys. zamordowanych Polaków na Wołyniu jest obecnie przez polskich historyków uznawana za najbardziej realną, z czego 15 tys. do lipca 1943 roku, zaś 17 tys. w lipcu 1943 roku. Duża grupa ludności polskiej szukała schronienia w miastach pod opieką Niemców, ok. 5-7 tys. trafiło do partyzantki sowieckiej. Łączne straty ludności polskiej Wołynia, obejmujące zabitych, rannych, deportowanych (i zamordowanych po aresztowaniu) przez NKWD w latach 1939-1941 na Syberię i do Kazachstanu (ok. 45 tys. ludzi), zamordowanych przez NKWD w więzieniach w Łucku, Równem i pomniejszych w czerwcu 1941 roku, wywiezionych na roboty do Niemiec, zamordowanych w czasie pacyfikacji przez policję niemiecką i uciekinierów, wyniosły w okresie 1939-1945 około 150 tysięcy osób. Polskie podziemie 7 października 1943 roku (a więc po największej fali mordów) oceniało liczbę ludności polskiej na 170 tys., skupionej w 11 miastach powiatowych oraz w 25 bazach obronnych.

3. Wielki Głód na Ukrainie. Hołodomor pochłoniął życie milionów ofiar

Hołodomor⁹ z lat 1932-1933 to ludobójstwo narodu ukraińskiego. W taki sposób Stalin chciał poskromić ludność wsi ukraińskiej, która masowo stawiała opór kolektywizacji i organizowała powstania przeciwko reżimowi radzieckiemu. Głód we wsiach stworzono sztucznie przez nadmiernie wysoki plan gromadzenia państwowych zapasów zboża, a także przez przymusową konfiskatę ziemi, dobytku czy jedzenia. Podczas Wielkiego Głodu zamordowano miliony Ukraińców. Od 1930 roku Związek Sowiecki prowadził przymusową kolektywizację na wsiach. Niszczono dobytki chłopów, odbierano im ziemię. Rolnicy byli oskarżani o sprzyjanie kułakom, czyli posiadaczom ziemskim, a kułaków z kolei oskarżano o agitację przeciwko kołchozom. Władze komunistyczne narzuciły chłopom bardzo wysokie limity na dostarczanie zboża. Choć informowano, że rolnicy nie są w stanie przekazywać takich ilości, jakich się od nich wymaga, Sowieci „pozostawali głusi” na wszystkie apele. Zdesperowani Ukraińcy oddawali na rzecz państwa swoje wszystkie płony. Niektórzy, gdy nie byli w stanie wypełnić limitów, musieli oddawać zwierzęta hodowlane. Czasami, aby krowy czy konie nie dostały się w ręce sowieckich komisarzy, chłopcy wcześniej je zabijali. W krótkim czasie coraz więcej wsi nie było w stanie spełnić wyśru-

⁷ G. Motyka, *W kręgu „Łun w Bieszczadach”*: szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2009.

⁸ G. Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960: działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.

⁹ Hołodomor <https://dorzeczy.pl/historia/271363/holodomor-wielki-glod-jak-sowieci-zaglodzili-miliony-ukraincow.html> [dostęp: 06.04.2022].

bowanych wymagań. Wówczas miejscowości te trafiały na tzw. czarną tablicę, a za karę miały oddawać piętnastokrotną normę. To w praktyce oznaczało, że wsie te zamieniały się w strefy śmierci. 24 grudnia 1932 roku wydano rozkaz mówiący o wywiezieniu z Ukrainy wszystkich kontyngentów zboża, łącznie z tym, przeznaczonym na zasiewy. Każdy, nawet komunista należący do partii, który sprzeciwiłby się temu rozkazowi, miał zostać aresztowany. Chłopów poinformowano, że ukrywanie jakiegokolwiek zboża spotka się z ostrą reakcją służb. Lokalne władze zaczęły wówczas przeszukiwać prewencyjnie wsie i miasteczka, domagając się wydania wszystkich zapasów, jakie ludzie poukrywali, nawet tych niezbędnych, aby mogli przeżyć najbliższe miesiące. Ludzie próbowali się ratować uciekając do miast. Ci, którzy zostali na wsi, umierali z głodu w ciągu kilku czy kilkunastu tygodni. W miastach żywność była jeszcze dostępna, ale wyłącznie w specjalnych sklepach i po dużo wyższych cenach. Chłopi sprzedawali tam kosztowności i biżuterię, aby móc kupić chleb lub inne podstawowe produkty. Władze sowieckie zarabiały na wprowadzonych procedurach, pozbawiając jednocześnie ludzi oszczędności, a nawet rodzinnych pamiętek.



Fot. 1 „Zmarli z głodu na ulicy w Charkowie 1932.” Autor zdjęcia: Alexander Wienerberger
Źródło: Wikimedia Commons

Ucieczka chłopów ze wsi stała się w końcu dla Sowietów problemem. 27 grudnia 1932 roku wprowadzono paszporty wewnętrzne. Ktoś, kto nie miał takiego dokumentu, nie

mógł opuścić miejsca zamieszkania pod groźbą wywózki do gułagu. Jednocześnie otrzymanie paszportu przez rolników było niemal niemożliwe. Takie „prawo” utrzymywane było na terenie Ukrainy aż do 1974 roku. Pomimo że ucieczka ze wsi była niezwykle trudna, niektórzy próbowali przedostać się do miast. Niestety nawet tam w końcu umierali z głodu. W Charkowie, Kijowie czy Połtawie można było spotkać na ulicach umierających z głodu ludzi. Ci, którzy zostawali na wsi, szukali często pracy w kołchozach, licząc na to, że podczas pracy na polu uda im się zerwać kilka kłosów lub jakieś warzywo. W Moskwie szybko przyjęto więc nowe przepisy, które miały uniemożliwić jakkolwiek „kradzież” podczas pracy na roli. Za zerwanie pięciu kłosów zboża groziła kara śmierci lub 10 lat łagru. Jednym z inicjatorów tego „prawa” był Wiaczesław Mołotow. W czasie Hołodomoru dochodziło do aktów kanibalizmu. Umierający z głodu ludzie byli skrajnie zdesperowani.

Dokładna liczba ofiar Wielkiego Głodu¹⁰ jest nieznana, bardzo trudna do oszacowania i wciąż stanowi temat sporów. Według różnych historyków w czasie Hołodomoru umarło od 3 do 10 milionów Ukraińców. Ponadto, w wyniku zaplanowanego przez Sowietów zagłodzenia mieszkańców ZSRS, umarło od 1,5 do 3 milionów mieszkańców Kazachstanu. Wielki głód na Ukrainie jest uważany przez szereg krajów, w tym Polskę, za zbrodnię ludobójstwa. Rosja do dzisiaj nie przyznaje, że była to zaplanowana zbrodnia i wypiera się, że ponosi za Hołodomor jakąkolwiek odpowiedzialność.

4. Historia Krymu w okresie II wojny światowej

9 maja 1944 roku wojska 4. Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej, dowodzone przez gen. Fiodora Tołbuchina, zdobyły okupowany przez Niemców Sewastopol na Krymie¹¹. Walki o opanowanie twierdzy, utraconej przez Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich w 1942 roku po 250 dniach oblężenia, trwały zaledwie kilka dni. Sewastopol to znak rozpoznawczy, jeśli chodzi o historię wojskową Rosji. To nie tylko sukcesy Katarzyny II na Krymie czy tryumf Potiomkina, ale to przede wszystkim obrona Sewastopola podczas wojny krymskiej. Mił miasta, jako niezdobytej twierdzy, przetrwał do czasów II wojny światowej. Wówczas twierdza ta okazała się możliwa do zdobycia. Jej odbicie w 1944 roku było symbolem powrotu chwały oręża rosyjskiego – charakteryzował w rozmowie z PAP znaczenie zdobycia Sewastopola przez Armię Czerwoną prof. Wojciech Materski, sowietolog z Polskiej Akademii Nauk¹². Południowy odcinek frontu wschodniego miał wielkie znaczenie strategiczne dla III Rzeszy, która zbrojnie najechała Związek Sowiecki 22 czerwca 1941 roku. Przejęcie przez Hitlera Ukrainy zasobnej w zboże, węgiel i rudy żelaza, znacznie ułatwiłoby mu dalsze prowadzenie wojny. Krym był dla obu walczących stron istotny nie tylko ze względów gospodarczych, a jego opanowanie zapewniało kontrolę nad Morzem Czarnym. Bardzo ważnym miastem portowym na półwyspie był Sewastopol – siedziba bazy floty czarnomorskiej. Ponadto zdobycie Krymu otwierało Niemcom

¹⁰ Wielki Głód <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2852423,Wielki-Glod-na-Ukrainie-Holodomor-pochlonal-zycie-milionow-ofiar> [dostęp: 06.04.2022].

¹¹ Sewastopol <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-armia-czerwona-zdobyla-sevastopol-na-krymie> [dostęp: 06.04.2022].

¹² <https://ispan.waw.pl/kadra/prof-wojciech-materski/> [dostęp: 11.09.2022].

drogę do przyszłej ekspansji na Kaukaz. Hitler nazywał półwysep nad Morzem Czarnym sowieckim lotniskowcem, który zagrażał rumuńskiej ropie, bowiem z krymskich lotnisk startowały sowieckie samoloty bombardujące rumuńskie złoża ropy naftowej w Ploesti. Rumunia, walcząca w czasie wojny po stronie Państw Osi, dostarczała Niemcom 3 miliony ton ropy rocznie, co stanowiło 75 proc. wszystkich dostaw tego surowca. Położenie Krymu stwarzało doskonałe możliwości atakowania transportu morskiego strony przeciwnej, ostrzeliwania rumuńskich urządzeń portowych i nadbrzeżnych instalacji naftowych – charakteryzując znaczenie sewastopolskiej bazy Mariusz Skotnicki i Tomasz Nowakowski, autorzy książki *Sewastopol 1941-1942*. Walki o półwysep krymski rozpoczęły się we wrześniu 1941 roku i okazały się niezwykle krwawe i długotrwałe – zakończyły się dopiero w lipcu 1942 roku zdobyciem przez Niemców Sewastopola. Za udział w kampanii krymskiej żołnierze Wehrmachtu otrzymali specjalne odznaczenie „Za walki o Krym”, a główny autor zwycięstwa, gen. Erich von Manstein, znany ze swych dokonań m.in. w czasie wojny błyskawicznej z Polską w 1939 roku, został awansowany do stopnia feldmarszałka. Sowieckie dowództwo nie zamierzało jednak rezygnować z prób odzyskania strategicznie ważnego Krymu. Odkąd w lutym 1943 roku pod Stalingradem skapitulowały resztki 5. Armii Niemieckiej gen. Friedricha von Paulusa, inicjatywa strategiczna na froncie wschodnim przeszła w ręce Armii Czerwonej. Po zwycięskiej dla Stalina wielkiej bitwie pancernej na tzw. Łuku Kurskim w lipcu i sierpniu 1943 roku, nadarzyła się okazja do odzyskania bogatego w zasoby południa, w tym Krymu. Sowiecka operacja opanowania Krymu rozpoczęła się 8 kwietnia 1944 roku. Zadanie zdobycia półwyspu otrzymali żołnierze IV Frontu Ukraińskiego, dowodzonego przez gen. Fiodora Tołbuchina i Samodzielnej Armii Nadmorskiej gen. Andrieja Jeremienki – łącznie ok. 330 tys. żołnierzy, ponad 6,5 tys. dział, prawie 1000 samolotów i 560 czołgów oraz dział pancernych. Dzięki przeprowadzonemu w listopadzie 1943 roku desantowi udało się uchwycić przyczółek kerczeński, stanowiący dla Armii Czerwonej dogodną bazę do ataków na półwysep. W ramach trwającej od końca stycznia do końca lutego 1944 roku operacji na przyczółku nikopolsko-krzyworoskim wojska sowieckie doprowadziły do likwidacji armii nieprzyjaciela broniącej bezpośredniego dostępu do Krymu. Ich konsekwencją było m.in. zdobycie w kwietniu północno-zachodniego wybrzeża Morza Czarnego, w tym portu w Odessie. Sowiecka operacja opanowania Krymu rozpoczęła się 8 kwietnia 1944 roku. Wojskom lądowym z morza pomagały Flota Czarnomorska i Flotylla Azowska, a z powietrza – dwie armie lotnicze, dowodzone przez generałów Konstantina Wierszynina i Timofiejewa Chriukina. Wehrmacht mógł przeciwstawić Armii Czerwonej ok. 200 tys. żołnierzy, 3,4 tys. dział i moździerzy oraz ok. 150 czołgów i tyle samo samolotów. W toku walk Armia Czerwona szybko przełamała niemiecką linię obrony w rejonie Przesmyku Perekopskiego i Mierzei Arabackiej. 11 kwietnia padły ważne niemieckie punkty oporu w miejscowościach Dżankoji Kercz, dwa dni później – w Eupatorii i Teodozji. 16 kwietnia Armia Czerwona zdobyła Jaltę, a 18 – Bałakławę. Wojska niemieckie pośpiesznie wycofały się na zachód, ostatnim niemieckim bastionem na półwyspie stał się Sewastopol. Sowieckie sukcesy na Krymie – podkreśla Tadeusz Konecki w książce *Sewastopol 1941-42, 1944* – były ogromnym zaskoczeniem dla niemieckiego dowództwa i samego Hitlera, wierzącego w niedostępność krymskiej twierdzy. Działająca w podobnych, a nawet w dogodniejszych warunkach (nie

w czasie wiosennych roztopów) 11. Armia Niemiecka we wrześniu – październiku 1941 roku na przełamanie radzieckich pozycji na Perekopie i podejście pod Sewastopol potrzebowała aż 35 dni. Obrona Sewastopola miała dla Hitlera znaczenie prestiżowe. Aby utrzymać miasto, wódz III Rzeszy dokonał rotacji na stanowisku dowódcy 17. Armii, której liczebność stopniała do niespełna 65 tys. żołnierzy (gen. Erwin Jaenecke nie widział celowości walk o Sewastopol). Gen. Karl Allmendinger w rozkazie z 3 maja 1944 roku stwierdzał: „Otrzymałem rozkaz obrony każdej piędzi sewastopolskiego przyczółku. Znacze jego rolę. W całej Rosji żadna nazwa nie ma takiego brzmienia i takiego znaczenia jak Sewastopol. Żądam, w pełnym tego słowa znaczeniu, by nikt się nie cofał i bronił każdej tranzei, każdego leja i każdego okopu”¹³. Generalny szturm na Sewastopol rozpoczął się 5 maja. Po czterech dniach walk, 9 maja, czerwonarmiści opanowali większą część miasta. Kluczowe znaczenie dla powodzenia całej ofensywy miało zdobycie silnie bronionej góry Sapun. Trzy dni później Niemcy ostatecznie skapitulowały. Postępy sowieckiej ofensywy nie pozwoliły na ewakuację z półwyspu drogą morską wszystkich żołnierzy Wehrmachtu. Wziąwszy pod uwagę strategiczną wagę Sewastopola, wydaje się godne odnotowania, że Rosjanie bronili miasta przez 250 dni, a Niemcy opuścili je po siedmiu dniach – 12 maja. Około 25 000 żołnierzy niemieckich i rumuńskich się poddało. Kolejne miasto-bohater wróciło w rosyjskie ręce”¹⁴. Według szacunków historyków w walkach o przyczółek sewastopolski i podczas „oczyszczania półwyspu” zginęło ponad 20 tys. żołnierzy Wehrmachtu, niemal 25 tys. dostało się do sowieckiej niewoli, w tym wielu wysokich rangą oficerów z gen. Hermannem Bohme na czele. W walkach o Krym zginęło ok. 18 tys. żołnierzy Armii Czerwonej różnej narodowości, a 67 tys. zostało wyeliminowanych z powodu ran i chorób. Po opanowaniu Krymu władze Związku Sowieckiego przystąpiły do deportacji z półwyspu zamieszkujących go od stuleci Tatarów. Zgodnie z dekretem Stalina, pierwsza deportacja Tatarów – oskarżanych o kolaborację z III Rzeszą – rozpoczęła się 18 maja 1944 roku i objęła ponad 180 tys. ludzi. Osiedlano ich najczęściej w Uzbekistanie. Niedługo po wysiedleniu Tatarów podobną decyzję wydano w stosunku do zamieszkujących półwysep Ormian, Greków i Bułgarów. Razem z nimi deportowano także Turków, Kurdów, Persów i Romów. Ogółem podczas wojny i po jej zakończeniu Krym opuściło przymusowo 300 tys. mieszkańców, z czego 200 tys. stanowili Tatarzy.

5. Miasto Ługańsk w okresie II wojny światowej

Ługańsk już od 1800 roku stał się miejscowością hut żelaza i fabryk. Już za czasów wojny z Napoleonem fabryki ługańskie stanowiły ważny ośrodek produkcji armat i amunicji. Wraz z fabrykami doskonalily się też osady rzemieślniczo-handlowe (dobrze rozwinięty przemysł tłuszczowy). Około 78 lat później duży impuls dla rozwoju przemysłu dało miastu Ługańsk poprowadzenie linii kolejowych do miasta Debalcew. Taki rozwój przemysłu i fabryk doprowadził do uznania 3 września 1882 roku przez rosyjską radę ministrów Łu-

¹³ <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-armia-czerwona-zdobyla-sevastopol-na-krymie> [dostęp: 03.04.2022].

¹⁴ Ch. Bellamy, *Wojna absolutna: Związek Sowiecki w II wojnie światowej*, Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2010.

gańska jako osady wokół fabryk. Po tym wydarzeniu powstała linia produkcyjna maszyn parowych, a miasto w roku 1897 liczyło łącznie około 20,4 tysiące mieszkańców, z czego prawie połowa pracowała w fabrykach. Od marca do maja 1919 roku w miejscowości Ługańsk trwały walki między Armią Czerwoną a Siłami Zbrojnymi Południa Rosji o kontrolę nad regionem Donieckiego Zagłębia Węglowego¹⁵. Kontrolę nad miastami miała Armia Czerwona, zwana „czerwonymi”, jednak już 4 maja armia ruchów politycznych i sił zbrojnych walczących z komunistami – potocznie nazywana „białymi” – zyskała przewagę. Jednak nie na długo, gdyż czerwoni odzyskali Ługańsk w operacji donbaskiej, a wojna domowa trwała aż do 27 grudnia tego samego roku. Pod rządami radzieckimi nastąpił dalszy rozwój przemysłu, zwłaszcza w postaci znacznie rozbudowanej fabryki parowozów, noszącej teraz nazwę zakładów im. Rewolucji Październikowej, uruchomionej ponownie w 1933 roku.

Tabela 1. Skład narodowościowy na podstawie spisu powszechnego

| Rok | Rosjanie | Ukraińcy | Żydzi | Białorusini | Ormanie | Polacy | Niemcy | Romowie |
|--------------------|----------|----------|-------|-------------|---------|--------|--------|---------|
| 1897 ¹⁶ | 68% | 19% | 7% | 3% | 1% | 1% | 0,50% | 0,50% |
| 1926 ¹⁷ | 44% | 43% | 10% | 0% | 0,46% | 1% | 1% | 0,17% |
| 1939 ¹⁸ | 37% | 57% | 5% | 1% | - | - | - | - |
| 2001 ¹⁹ | 48% | 50% | 1% | 1% | - | - | - | - |

Źródło: Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=448 [dostęp: 05.04.2022];
 Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2233 [dostęp: 05.04.2022];
 Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022];
 Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022]

W 1926 roku ludność liczyła 71,8 tysiąca, a w 1934 – 196 tysięcy. W 1931 roku w Ługańsku pojawiły się autobusy miejskie, a w 1934 roku uruchomiono linię tramwajową. Od 1938 roku miasto zostało stolicą obwodu ługańskiego. Pomiędzy 17 lipca 1942 roku a 14 lutego 1943 roku Ługańsk znajdował się pod okupacją niemiecką. Po 1945 roku w mieście istniały dwa obozy dla jeńców niemieckich. W latach 1935-1958 i 1970-1991

¹⁵ Donieck http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Donbaska_operaciya_1919 [dostęp: 05.04.2022].

¹⁶ Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=448 [dostęp: 05.04.2022].

¹⁷ Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2233 [dostęp: 05.04.2022].

¹⁸ Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022].

¹⁹ Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022].

miasto nazywało się Woroszyłowgrad, na cześć Woroszyłowa. Największą liczbę ludności Ługańsk miał w 1995 roku – 535 800 osób. Według spisu powszechnego z roku 2001 Ługańsk liczył 463 tys. osób. Narodowość ukraińską deklarowało 50% mieszkańców, a rosyjską – 47%. Dla 84,73% ludności językiem ojczystym był rosyjski, a dla 14,33% ukraiński. W 2013 roku w Ługańsku mieszkało 425 848 osób.

Ponadto Ługańsk dzieli się jeszcze na 4 rejony²⁰: Rejon Artemiwski, Rejon Żewtnewy (jest to pod względem wielkości obszaru największy region Ukrainy), Rejon Kamjanobrydskiv i Łeninski oraz Donieck jako partner w przemyśle żelaza Ługańska.

6. Miasto Donieck w okresie II wojny światowej

Miasto Donieck, tak jak Ługańsk, od początku istnienia, czyli od roku 1869, posiadało na swoich terenach zakłady metalurgiczne oraz kilka kopalń węgla. John Hughes, założyciel Doniecka, na te tereny przybył razem z czterema synami²¹, setką inżynierów, górników i budowlańców, posiadających maszyny parowe i dwa wielkie piece. Celem założyciela był szybki rozwój przemysłu hutniczego i węglowego. Po wybudowaniu pierwszego pieca jego ludzie zaczęli produkować tory kolejowe, by otworzyć dostęp maszynom kolejowym. Już po roku prac powstał pierwszy 120-kilometrowy odcinek między Konstantynówką, Juzówką i Elenówką. Linia ta dała połączenie między Moskwą a Krymem, co później doprowadziło do dostępu do całej sieci rosyjskiej. W roku 1870 mieszkało w Juzowce zaledwie 164 ludzi, w roku 1884 – 5,5 tys., a w 1897 – 29 tys. ludzi. W maju 1917 roku Juzowka otrzymała prawa miejskie, a wówczas mieszkało tam ok. 70 tys. ludzi. Jednak z czasem wybuchła wojna domowa, a fabryki zostały w znacznej części zamknięte lub zniszczone. Bitwa o Donbas trwała od marca do kwietnia 1919 roku. Po przejęciu miasta przez czerwonych w grudniu 1919 roku zostały znacjonalizowane pierwsze kopalnie. Miasto w roku 1924 na krótką chwilę zmieniło nazwę na Trock, a potem na Stalino na cześć Józefa Stalina. Na początku II wojny światowej mieszkało tu 507 tys. ludzi. Wojska niemieckie zajęły miasto 16 października 1941 i pozostawały w nim do 5 września 1943 roku. W tym czasie liczba mieszkańców zmniejszyła się do niecałych 175 tys. W czasie walk o miasto uległo ono bardzo poważnym zniszczeniom i pod koniec wojny rozpoczęła się jego niemal całkowita odbudowa. Do dziś w Doniecku znaleźć można domy mieszkalne powstałe po wojnie, których budowniczymi byli jeńcy fińscy – stąd miejscowe określenie budynków jako „domy fińskie”. W późniejszym okresie po XXII Zjeździe Komunistycznej Partii ZSRR w październiku 1961 roku wszystkie miasta radzieckie nazwane na cześć Stalina zostały przemianowane, a miasto Stalino zmieniło nazwę na Donieck od rzeki Donieck. 7 kwietnia 2014 Donieck został faktycznie opanowany przez wojska rosyjskie i prorosyjskich separatystów – przeciwników rządu w Kijowie. Uznany przez Radę Najwyższą Ukrainy za terytorium czasowo okupowane, natomiast Donieck stanowi stolicę częściowo uznanej Donieckiej Republiki Ludowej.

²⁰ Podział administracyjny <http://gorod.lugansk.ua/index.php?do=static&page=genplan> [dostęp: 05.04.2022].

²¹ I.T. Miecik, Narodziny Donbasu. Dlaczego inwestycje stały się bajecznie dochodowe, „Gazeta Wyborcza” 22.02.2022, <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,23691702,narodziny-donbasu-jak-walijczycy-probowali-stworzyc-nowa-ameryke.html?disableRedirects=true> [dostęp: 05.04.2022].



REZOLUCJA
Rady Najwyższej Ukrainy

**W sprawie uznania niektórych okręgów, miast, miasteczek i wsi
obwodów donieckiego i lugańskiego za terytoria tymczasowo
okupowane**

(Informacje Rady Najwyższej (VVR), 2015, nr 17, artykuł 128)

Rada Najwyższa Ukrainy **postanawia**:

1. Uznanie za tymczasowo okupowane terytoria niektórych okręgów, miasteczek i wsi obwodów donieckiego i lugańskiego, w których zgodnie z ustawą Ukrainy "O specjalnym rozkazie samorządu lokalnego w niektórych obszarach obwodów donieckiego i lugańskiego" wprowadza się specjalny rozkaz samorządu lokalnego, do czasu wycofania wszystkich nielegalnych grup zbrojnych, rosyjskich wojsk okupacyjnych, ich sprzętu wojskowego, a także bojowników i najemników z terytorium Ukrainy i przywrócenia pełna kontrola Ukrainy nad granicą państwową Ukrainy.
2. Niniejsza Uchwała wchodzi w życie następnego dnia po dniu jej ogłoszenia.

**Przewodniczący Rady
Najwyższej Ukrainy**

W.HROJSMAN

**Kijów,
17 marca 2015
nr 254-VIII**

Źródło: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-viii#Text> [dostęp: 08.04.2022]

Na terenie Doniecka znaczna część mieszkańców to Rosjanie, a ich liczba przeważa od 1926 roku.

Tabela 2. Historyczny skład narodowościowy miasta na podstawie danych ze spisów powszechnych Związku Radzieckiego

| | 1926 ²² | 1939 ²³ |
|-------------|--------------------|--------------------|
| Niemcy | 56% | 47% |
| Ukraińcy | 26% | 42% |
| Żydzi | 11% | 6% |
| Tatarzy | 1% | 1% |
| Białorusini | 1% | 2% |
| Polacy | 1% | - |
| Niemcy | 1% | - |
| Grecy | 1% | 2% |
| Ormianie | 1% | - |
| Litwini | 1% | - |

Tabela 3. Według spisu powszechnego z 2001 roku

| Narodowość | Procent ²⁴ |
|-------------|-----------------------|
| Rosjanie | 48% |
| Ukraińcy | 46% |
| Białorusini | 1% |
| Grecy | 1% |
| Żydzi | 1% |
| Tatarzy | 1% |
| Ormianie | 1% |
| Azerowie | 0,20% |
| Gruzini | 0,20% |
| Pozostali | 0,60% |

Źródło: Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev, and the Mirage of Democracy by Jonathan Steele, Harvard University s. 218 ; Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2249 [dostęp: 08.04.2022]; Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=412 [dostęp: 08.04.2022]

²² Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2249 [dostęp: 08.04.2022].

²³ Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=412 [dostęp: 08.04.2022].

²⁴ J. Steele, *Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev, and the Mirage of Democracy*, Harvard University 1998, s. 218.

7. Charków podczas II wojny światowej

Powstanie Charkowa sięga roku 1654, kiedy Kozacy założyli je jako osadę wojenną. Około 54 lat później, w trakcie reformy administracyjnej przeprowadzonej w 1708 roku przez Piotra Wielkiego²⁵, obszar ten został włączony do guberni kijowskiej. Charków został wymieniony jako jedno z miast wchodzących w skład guberni²⁶. Charków stawał się miastem nauki, już w 1805 roku powstał Uniwersytet. Jego pierwsza siedziba znajdowała się w Pałacu Generalnego Gubernatora. Profesorem był Aleksander Mickiewicz, brat Adama Mickiewicza. Charków stał się głównym ośrodkiem przemysłowym i kulturalnym Ukrainy. W 1812 roku w mieście została wydana pierwsza ukraińska gazeta. Silne poczucie tożsamości narodowej wpłynęło na kształtowanie się idei politycznych. W 1900 roku powstała pierwsza koncepcja niepodległej Ukrainy opublikowana przez Mykołaja Michnowskyje-ga²⁷. W 1929 roku założono Instytut Nauk Politycznych, będący prekursorem obecnej Akademii Kultury. W latach 1921-1924 w Charkowie działało Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej, przemianowane w 1924 roku w Konsulat Generalny RP w Charkowie.

W latach 1932-1933 Charków i jego okolice stały się jednym z centrów Wielkiego Głodu na Ukrainie spowodowanego polityką Stalina²⁸. Przed dotarciem wojsk niemieckich w 1941 roku charkowski przemysł zbrojeniowy został ewakuowany za Ural i stał się jednym z głównych baz produkcji czołgów dla Armii Czerwonej. Przedsiębiorstwa te powróciły do Charkowa po wojnie i nadal działają. Miasto zostało zdobyte przez Niemców 24 października 1941 roku. Po przeżyciach podczas wielkich czystek Stalina część mieszkańców miasta powitało jednostki Wehrmachtu chlebem i solą. Armia Czerwona przeszła do nieudanej operacji charkowskiej w maju 1942 roku. Miasto zostało wyzwolone przez Sowietów 16 lutego 1943 roku, jednak zostało ono odbite przez Niemców 15 marca 1943 roku podczas trzeciej bitwy. Ostatecznie Charków został odzyskany 23 sierpnia 1943 roku przez Związek Radziecki. W sumie miały miejsce cztery bitwy o kontrolę nad Charkowem. Trzecie co do wielkości miasto w Związku Radzieckim podczas wojny było najludniejszym miastem ZSRR zdobytym przez Niemców (Kijów podczas wojny posiadał mniejszą liczbę mieszkańców). Zostało zniszczone w 70 procentach, a dziesiątki tysięcy mieszkańców zabitych. Z 700 000 mieszkańców Charkowa przed wybuchem II wojny światowej 120 000 stało się przymusowymi robotnikami w Niemczech, 30 000 zostało straconych, a 80 000 umarło z głodu. Znaczna żydowska populacja Charkowa bardzo ucierpiała podczas wojny. Między grudniem 1941 roku a styczniem 1942 roku około 30 000 osób zostało zabitych i pochowanych w masowym grobie przez Niemców poza miastem²⁹. Po rozpadzie Związku Radzieckiego miasto znalazło się na terytorium Ukrainy. Od tamtej pory Char-

²⁵ Piotr Wielki – Car Rosji w latach 1682-1725 z dynastii Romanowów. Urodził się 9 czerwca 1672 roku w Moskwie. Zmarł 8 lutego 1725 roku w Petersburgu.

²⁶ Gubern <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/2005/> [dostęp: 08.04.2022].

²⁷ Michnowski M., ur. 31 marca 1873 w Turiwce w guberni połtawskiej – zm. 3 maja 1924 w Kijowie) – ukraiński socjalista, działacz polityczny i społeczny, prawnik, publicysta, jeden z organizatorów Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej.

²⁸ W. A. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2009.

²⁹ Tamże.

ków zajmował drugie miejsce (po Kijowie) wśród najludniejszych ukraińskich miast. Jest jednym z dziesięciu największych miast Ukrainy pod względem powierzchni, jak i posiadanych ośrodków przemysłowych i kulturalno-naukowych. W mieście rozwija się przemysł maszynowy, zbrojeniowy, metalowy, chemiczny, środków transportu (w tym lotniczy), materiałów budowlanych, lekki i spożywczy. Ponadto Charków był trzecim ośrodkiem naukowym i przemysłowym ZSRR po Moskwie i Leningradzie, a odbywają się w nim Międzynarodowe Targi Przemysłu Obronnego, działa kilkanaście uniwersytetów, akademie i inne szkoły wyższe. Miasto leży nad trzema niewielkimi rzekami: Charkiw (dopływ rzeki Łopań), Łopań (dopływ rzeki Uda) i Uda (dopływ Dońca).

Tabela 4. Historyczny udział różnych grup narodowo-etnicznych w populacji Charkowa na podstawie danych ze spisów powszechnych Imperium Rosyjskiego i Związku Radzieckiego

| | Rosjanie | Ukraińcy | Żydzi | Polacy | Ormianie | Niemcy | Łotysze | Tatarzy | Białorusini | Litwini |
|------------------------|----------|----------|-------|--------|----------|--------|---------|---------|-------------|---------|
| 1897 rok ³⁰ | 63% | 26% | 6% | 1% | 1% | 1% | - | 1% | 1% | - |
| 1926 rok ³¹ | 37% | 38% | 19% | 1% | 1% | 1% | 1% | 1% | 0,5% | 0,5% |
| 1939 rok ³² | 32% | 48% | 15% | 1% | 1% | 1% | - | 1% | 1% | - |

Źródło: Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=1604 [dostęp: 09.04.2022]; Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2051 [dostęp: 09.04.2022]; Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=480 [dostęp: 09.04.2022]

Na początku 2021 roku liczba mieszkańców wynosiła około 1,43 mln, aglomeracja w 2019 roku liczyła 2 109 000 mieszkańców.

Podsumowanie

Po wspomnianych wcześniej wydarzeniach można dojść do wniosku, że tereny dzisiejszej Ukrainy były i są zamieszkiwane przez różne narodowości o różnej kulturze, wyznaniu religijnym itp. Jednak samo utworzenie państwa ukraińskiego nie jest jasno opisane, gdyż jego historia odnosi się do wielu władców i rodzin oraz narodowości, które prawdopodobnie zapoczątkowały utworzenie granic tego państwa. Ukraina pogrążała się w wojnach, morderstwach na ludności cywilnej podczas rzezi wołyńskiej czy Wielkiego Głodu. Z tego też powodu zmieniała się liczba ludności, podczas wojen zmarło dużo osób, jeszcze więcej

³⁰ Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=1604 [dostęp: 09.04.2022].

³¹ Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2051 [dostęp: 09.04.2022].

³² Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=480 [dostęp: 09.04.2022].

przez walki i nałożone przez władzę rygory we własnym państwie. Z czasem sytuacja na Ukrainie się unormowała, jednak do dnia dzisiejszego Rosjanie sprzeczą się z Ukraincami o prawo do terenów Ukrainy jak i samej historii utworzenia państwa ukraińskiego. Przedstawiając powyższy materiał, opisano skrócony zarys historii powstania Ukrainy i najpoważniejszych czynów, jakich dopuszczono się na tych ziemiach oraz ich skutków. Ukazano też życie ludzi w czasie od II wojny światowej do XXI wieku.

Bibliografia

1. Bellamy Ch., *Wojna absolutna: Związek Sowiecki w II wojnie światowej*, Wyd. Prószyński i Ska, Warszawa 2010.
2. <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/2005/> [dostęp: 08.04.2022].
3. <http://gorod.lugansk.ua/index.php?do=static&page=genplan> [dostęp: 05.04.2022].
4. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Donbaska_operaciya_1919 [dostęp: 05.04.2022].
5. <http://www.zycie.ca/publicystyka/details/341/Kiedy-naprawd-powstaa-Ukraina> [dostęp: 20.04.2022].
6. <https://dorzeczy.pl/historia/271363/holodomor-wielki-glod-jak-sowieci-zaglodzili-miliony-ukraincow.html> [dostęp: 06.04.2022].
7. <https://dzieje.pl/aktualnosci/70-lat-temu-armia-czerwona-zdobyła-sewastopol-na-krymie> [dostęp: 04.04.2022].
8. <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2852423,Wielki-Glod-na-Ukrainie-Holodomor-pochlonal-zycie-milionow-ofiar> [dostęp: 06.04.2022].
9. https://www.researchgate.net/publication/348697843_Czy_zbrodnia_wolynsko-galicyjska_1943-1945_byla_ludobojstwem_Spor_o_kwalifikacje_prawna_antypolskiej_akcji_UPA [dostęp: 31.03.2022].
10. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-viii#Text> [dostęp: 08.04.2022].
11. Jakowenko N., *Historia Ukrainy do 1795 roku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
12. Miecik I.T., *Narodziny Donbasu. Dlaczego inwestycje stały się bajecznie dochodowe*, „Gazeta Wyborcza” 22.02.2022, <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,23691702,narodziny-donbasu-jak-walijczycy-probowali-stworzyc-nowa-ameryke.html?disableRedirects=true> [dostęp: 05.04.2022].
13. Motyka G., *Ukraińska partyzantka 1942–1960: działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2015.
14. Motyka G., *W kręgu „Łun w Bieszczadach”: szkice z najnowszej historii polskich Bieszczad*, Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2009.
15. Reid A., *Pogranicze. Podróż przez historię Ukrainy 988-2015*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2016.
16. Serczyk W.A., *Historia Ukrainy*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2009.
17. Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=448 [dostęp: 05.04.2022].

18. Spis powszechny 1897 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=1604 [dostęp: 09.04.2022].
19. Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2233 [dostęp: 05.04.2022].
20. Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2249 [dostęp: 08.04.2022].
21. Spis powszechny 1926 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=2051 [dostęp: 09.04.2022].
22. Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=480 [dostęp: 09.04.2022].
23. Spis powszechny 1939 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022].
24. Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=412 [dostęp: 08.04.2022].
25. Spis powszechny 2001 rok http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/ussr_nac_39_ra.php?reg=47 [dostęp: 05.04.2022].
26. Steele J., *Eternal Russia: Yeltsin, Gorbachev, and the Mirage of Democracy*, Harvard University 1998.
27. Wiczorkiewicz P., *Masakra wołyńska*, „Wprost” 31 sierpnia 2008.

Dane kontaktowe

Filip Moniak, johny290501@gmail.com

Patrick Schreiber, adwps@onet.pl